

HRVATSKI ZAVOD U BEČU (1627—1783)

U 16, 17. i 18. stoljeću odlazili su mnogi Hrvati na školovanje u susjedne zemlje: Italiju, Austriju, Mađarsku, manji broj u Njemačku i Francusku. Kao i ostali narodi i Hrvati su osnivali svoje zavode, ponajčešće uz sveučilišta.

Prvi hrvatski zavod u inozemstvu osnovao je Zagrebački kaptol 1552. godine u Bologni.¹ Godine 1575. otvoren je u Loretu Collegium Illyricum, u kojem je boravilo 30 studenata iz Hrvatske, Slavonije, Bosne i Srbije.² U Zavodu sv. Apočinara u Rimu, koji je osnovan 1552, te obnovljen od pape Grgura XIII. i nazvan Collegium Germanico-Hungaricum,³ bilo je uvijek i naših studenata. I Collegium Romanum⁴ bio je zavod u kojem su boravili studenti iz hrvatskih zemalja. Dubrovački dominikanac Deziderije Nenkić utemeljio je 1636. godine Ilirski kolegij u Garganskom gorju, koji je nakon 11 godina morao zatvoriti.⁵ Od 1790. godine radi hrvatski Zavod sv. Jeronima u Rimu, koji, iako nekoliko puta zatvaran, do danas opstoji.⁶

Zagrebački kanonik Baltazar Dvorničić utemeljio je 1608. hrvatski zavod u Grazu, koji je bio otvoren do njegove smrti, kada je preseljen u Beč.⁷

Od 1775. do 1786. godine djelovao je u Beču Zavod sv. Barbara u kojem su bili smješteni samo grkokatolički alumnri.⁸

Hrvatski zavod u Beču, uz ugarsko-hrvatski zavod u Bologni, odigrao je veliku i značajnu ulogu kod Hrvata. Kroz zavod u Beču prošlo je gotovo 900 studenata, koji su, vrativši se u domovinu, nakon završetka studija, objavljali najčešće pastoralne poslove, a mnogi i političke. Velik je broj onih koji su dali znatan doprinos u razvitku hrvatske književnosti i raznih nauka.⁹

¹ J. Butorac — A. Ivandija, Povijest katoličke crkve među Hrvatima, Zagreb 1973, 181.

² Isti, Povijest katoličke crkve, 182.

³ A. Steinhuber, Geschichte des Kollegium Germanikum Hungarikum in Rom, sv. I, Freiburg im Breisgau 1906, 16—20, 524. i dalje.

⁴ J. Burić, Iz prošlosti hrvatske kolonije u Rimu, Rim 1966, 6.

⁵ Isti, Ilirski kolegij u Garganskom gorju u 17. stoljeću, u: Mandićev zbornik, Rim (1965), 235. i dalje.

⁶ I. Ostojić, Nadbiskupsko sjemenište u Splitu 1700—1970, Split 1971, 11.

⁷ Vj. Noršić, Hrvatski kolegij u Beču, u: Croatia sacra I (1931), 143. i dalje.

⁸ Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Fasc. 405, fol. 52.

⁹ Gj. Daničić, Gramatika Đure Kržanića u Moskvi, u: Rar 16 (1871), 159. i dalje.

Hrvatski zavod u Beču nije bio samo mjesto gdje su boravili studenti, nego i centar kamo su svraćali i odsijedali zagrebački biskupi i ostali hrvatski velikodostojanstvenici, obavljajući razne poslove na dvoru. Juraj Križanić je u dva navrata boravio u našem zavodu u Beču. Godine 1646. i 1650. titulira dva pisma »ex Collegio Croatico«.

Najzaslužniji za otvaranje hrvatskoga zavoda u Beču je, bez sumnje, kanonik Dvorničić. On je u tu svrhu darovao ovelu sumu novca, koji je dobio u parnici s biskupom Šimunom Bratulićem.¹⁰ I cjelokupni Zagrebački kaptol bio je za otvaranje toga zavoda. U tu svrhu je u Beču položio zaklade dvojice biskupa, koje su ostavljene samo za odgoj studenata. Biskupi su zahtijevali da zakladom upravlja kaptol, koji je slao svoje kanonike u Beč i potpomagao studente. U početku su studenti stanovali privatno, pa se kaptol trudio pronaći odgovarajući objekt u kojemu bi mogao sakupiti svoje studente.¹¹ Tako su studenti bili, za neko vrijeme, smješteni u isusovačkom sjemeništu sv. Pankracija u Schönlaterngasse.¹² Benedikt Vinković, prepozit Zagrebačkoga kaptola, sklopio je s isusovačkim provincijalom Argentom i rektorom Akademskog kolegija Lamermom, 2. studenog 1624. godine, ugovor o primitku četvorice hrvatskih studenata u svoje sjemenište. Još iste godine u sjemeništu već stanuju Nikola Žirometić, Tomo Knežić, Petar Paxy i Nikola Dijanešević. Za njih četvoricu plaćao je kaptol isusovcima 320 dukata godišnje. S time je našim studentima bio osiguran stan, hrana, pranje rublja i mali džeparac. U sjemeništu sv. Pankracija naši su studenti ostali do otvaranja hrvatskoga zavoda 1627.¹³

Uz sjemenište nalazila se neka manja zgrada, koju je prepozit Vinković 30. travnja 1626. godine kupio od isusovaca za 1500 dukata. Kako je zgrada bila malena, a broj studenata je stalno rastao, kupio je Vinković još jednu zgradu, koja je stajala uz naš zavod, od Nikole Esterhaziya 1632. godine za 2000 dukata. Ni jedna od zgrada zavoda nije imala vrt, koji je bio veoma potreban za odmor nakon naporna studija. Kaptol je udovoljio i ovoj potrebi. 1697. kupljen je vrt u Lepoldstadtu, te namješten stalni vrtlar, koji ga je obrađivao. Studenti su tako imali priliku, nakon višesatnog studija, nesmetano otići u svoj vrt te se odmoriti.¹⁴

Ugarski primas Borkoczy odlučio je, nakon nekih nesuglasica s isusovcima, prodati mađarski zavod Pazmaneum i ugarske studente povući na studij u Mađarsku. Kako se Pazmaneum nalazio uz hrvatski zavod, ponudio ga je najprije Zagrebačkome kaptolu, u kojemu nisu svi bili za kupovinu Pazmaneuma jer je utrošeno mnogo sredstava za kupovinu i adaptaciju dviju zgrada za hrvatski zavod. Biskup Thauszy ipak šalje u Beč čazmanskog prepozita Ivana Paxija da kupi Pazmaneum. Ivan se dogovorio s Mađarima i 1762. godine kupio njihov zavod za 52 000 forinti.¹⁵

¹⁰ Lj. Ivančan, Zagrebački Kaptol 1093—1932, u: Croatia sacra 1 (1931), 188.

¹¹ P. Turković, Vita Rdissimi Dni Balthazaris Napulij Praepositi Majoris Ecclesiae Zagrabienensis et Historia Collegii Croatici Vienna fundati (1722), 8—10, u: Zbirka rijetkosti Sveučilišne biblioteke u Zagrebu.

¹² P. Harrer, Wien, seine Häuser, Menschen und Kultur, sv. 4, dio II, 258. i dalje, u: Stadtarchiv Rathaus, Wien 1954, strojopis.

¹³ P. Turković, navedeno djelo, 10; Acta Collegii Viennesis, fol. 29, u: Arhiv prvostolnoga kaptola u Zagrebu, deponiran u Arhivu Hrvatske, Zagreb.

¹⁴ P. Turković, nav. dj., 11; Acta Collegii, fol. 29.

¹⁵ A. B. Krčelić, Annae ili historija 1748—1767, Zagreb 1952, 431. i dalje.

Rektor hrvatskog zavoda Blaž Dumbović uskoro se preselio sa studentima u bivši Pazmaneum, a zgrada našega zavoda popravio je i iznajmio stanarima. No, nakon samo četiri godine Ostrogonski kaptol odlučio je obnoviti svoj zavod u Beču. Pretpostavljajući da ga neće lako dobiti na trag, zatražili su pomoć Marije Terezije, koja je pismeno naredila da se zgrada nekadašnjeg Pazmaneuma vrati Mađarima. O tome je godine 1766. izviješten kaptol u Zagrebu, i to od same Marije Terezije, a i od Ostrogonskog kaptola. Tako carica od Zagrebačkog kaptola traži da i ožujka pošalje u Beč svoga delegata da preuzme novac kojim je plaćen nekadašnji Pazmaneum. Zagrebački kaptol je u Beč poslao kanonika Galjufa, koji je uložio mnogo truda da bi zadržao Pazmaneum, u čemu mu je pomogao i barun Koller. No sve je bilo bez uspjeha jer je carica bila tvrda u svojoj odluci. Kao nadomjestak za izgubljeni Pazmaneum kupljena je 1766. godine, po četvrti put, nova zgrada u ulici Untere Bäckerstrasse.¹⁶ U kupljenoj zgradi još su stanovali neki stanari, pa su hrvatski studenti morali do jeseni ostati u Pazmaneumu dok stanari nisu ispraznili zgradu, preselevši se u stanove koje im je kupila sama carica. Marija Terezija je posebnim dokumentom potvrdila Galjufu kupovinu te zgrade u ulici Untere Bäckerstrasse.¹⁷ Kanonik Galjuf se vratio u Zagreb te bi imenovan biskupom. Po povratku je odao priznanje Mariji Tereziji i pismeno joj zahvalio na pomoći koju je iskazala Zagrebačkom kaptolu, a i hrvatskom zavodu u Beču.¹⁸ Da nije carica u pomoć priskočila, teško bi se mogla kupiti zadnja zgrada hrvatskoga zavoda. Hrvatski zavod je prije 200 godina zatvoren, točno 1783, pogođen reformama Josipa II.¹⁹

Prisega na statut kaptola

Suočen s nekim stvarnim teškoćama, tražio je kaptol od svojih pitomaca, prije nego bi pošli u inozemstvo na studij, da dobro prouče statut, te položivši ispit, napišu i zakletvu u kojoj će obećati potpunu pokornost. Ista formula zakletve bila je i za bečki i bolonjski zavod. Jedna takva zakletva nalazi se u spisima hrvatskoga zavoda, a napisao ju je latinskim jezikom pitomac (alumnus) Juraj Zaverski, prisegavši za hrvatski zavod u Bologni.

»Ja Juraj Zaverski, pitomac ovoga časnog kaptola slavne zagrebačke katedralne crkve, zaklinjem se Bogom i preslavnom Bogorodicom Marijom i svim svecima te izabranicima Božjim da ću crkvi i rečenom ovom Zagrebačkom kaptolu biti na mig zahvalno poslušan, tako da ću se kad god i odakle god budem od nauka natrag pozvan, bilo da ih završim prema svojoj želji, bilo da ne završim, bez ikakva odlaganja i krznanja vratiti i prihvatiti položaj koji će mi zaštitnici namijeniti. Neću se vratiti na nauke bez posebna odobrenja časnoga kaptola, dobivenog uz osobno pred-

¹⁶ H. Zschokke, Die Theologischen Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Oesterreich, Wien 1894, 546.

¹⁷ Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Fasc. 405, fol. 2, 2a, 3, 3a, 4.

¹⁸ Isto, fol. 6.

¹⁹ U nekadašnjoj ulici Untere Bäckerstrasse sagrađen je red kuća pa su tako nastale dvije ulice, Schönlaterngasse i Sonnenfelsgasse.

stavljanje i uz prethodni ispit. A ako takvo odobrenje ne budem mogao dobiti, ostat ću ovdje u Zagrebu i prilagoditi se volji gospode zaštitnika. Ako se pak budem ovomu protivio ili nečemu pobliže navedenom u prethodnoj uredbi časnoga kaptola, ili se na bilo koji način protivan tome dao na studij, tada prije spomenuti kaptol ima pravo i potpuno ovlaštenje da me, bez obzira na plemstvo ili kleričko dostojanstvo, u bilo kojem kraju i po svakoj oblasnoj službi uhapsi, baci u tamnicu i drži u zatvoru dok spomenutom kaptolu potpuno ne isplatim sve troškove, učinjene za mene, ili ne dadnem jamce za sebe, sigurne u svakom pogledu, koji će jamčiti za isplatu, ako se ne prilagodim volji spomenutog kaptola. Da se tome vjeruje i da bude valjano, stavio sam u ovu knjigu znajući, htijući i služeći se, svojom voljom i slobodom, svoje ime, zrelo prije toga promislivši, tako da poslije nemam nikakve isprike. Tako mi Bog pomogao i ova sveta božja evanđelja.

Georgius Zaverskiy, V. C. E. Z. Alumnus²⁰ (Venerabili Capituli Ecclesiae Zagrabienensis Alumnus)''

Veliki prepozit Benedikt Vinković već je 19. studenog 1629. godine napisao pravila ponašanja (Instrutio), namijenjena studentima i kuratorima zavoda. Radi kratke ilustracije donosim samo nekoliko točaka tih uputa:

1. Strah božji je početak mudrosti, a ovaj crpi iz sakramenta euhari-stije.
2. Dužnost kuratora je vođenje brige da se marljivo uči i vrijeme korisno upotrebljava.
3. Pitomci i izvan škole moraju neprestano rasti u zajedničkom do-bru i stjecati kleričke vrline.
4. Noću neka se ne luta gradom, a vrata zavoda neka budu u osam sati navečer zatvorena.
5. Sve oružje, koje pitomci posjeduju, trebaju predati kuratoru na čuvanje.
6. Dužnost pitomca je da cijeni i poštuje kuratora.
7. Svi trebaju paziti i čuvati ugled zavoda, te napredovati u znanju hrvatskog i njemačkog jezika.
8. Kuratoreva je dužnost da se brine za goste i da novac zavoda uvi-jek razumno troši.
9. S razumijevanjem treba slušati kaptol, a u izvanredno teškim i zamršenim prilikama savjetovati se s prepozitom.²¹

Uprava zavoda

Od 1627. pa do 1667. godine zavodom su upravljali kuratori. Birao ih je i postavljao kaptol, i to uvijek jednoga od marljivijih studenata. Od 1667. do 1693. godine na čelu zavoda su rektori, svi odreda zagrebački ka-nonici, koje također bira i postavlja kaptol. Godine 1693. zavodom up-

²⁰ Acta Collegii, fol. 125.

²¹ Isto, fol. 55.

ravlja ponovno kurator, i to samo jednu godinu, kada na čelo opet dolazi kanonik za rektora. Tako su hrvatskim zavodom do njegova zatvaranja 1783. upravljali kanonici rektori.²²

Na čelu zavoda se izmijenilo ukupno 23 kuratora i 57 rektora.

U Zavodu nisu stanovali samo svećenički pripravnici, nego i studenti koji su studirali druge discipline, osim teologije. Bilo ih je iz svih staleža i svih hrvatskih zemalja, a ne samo pripadnika zagrebačke biskupije. Zanimljivo je spomenuti da je u zavodu boravilo i nekoliko Hrvata iz Gradišća i iz još nekih pokrajina Austrije.

Na kraju želim spomenuti samo nekoliko poznatijih imena onih koji su prošli kroz hrvatski zavod u Beču: Tomo Augustić, titularni biskup šibenski; Ivan Josip Babić, titularni biskup skradinski; Benedikt Bedeković, senjskomodruški rezidencijalni biskup; Juraj Branjug, zagrebački biskup; Josip Antun Čolnić, bosansko-đakovački rezidencijalni biskup; Adam Baltazar Krčelić, zagrebački kanonik, povjesničar; Vuk Kukuljević, zagrebački kanonik, pisac kronike hrvatskog zavoda u Beču; Antun Mandić, biskup đakovački; Ivan Paxy, biskup srijemski pa zagrebački; Adam Patačić, biskup novaljski i nadbiskup kaločki; Petar Petretić, biskup zagrebački i nadbiskup kaločki; Stjepan Puc, biskup beogradski i smederevski; Emerik Karlo Raffay, biskup đakovački; Adam Ratkaj, senjsko-modruški biskup; Franjo Tauzi, biskup bosanski i zagrebački; Mijo Nikola Verbanić, titularni biskup skradinski; Franjo Vernić, biskup srijemski; Maksimilijan Vrhovac, zagrebački biskup; Stjepan Zelišćević, biskup zagrebački, i Antun Zlatarić, biskup beogradsko-smederevski i posljednji komandant dubičke tvrđave.

²² P. Turković, nav. dj., 10.

KROATISCHES KOLLEGIUM IM WIEN (1627—1783)

Zusammenfassung

Das Zagreber Kapitel schickte Propst Benedikt Vinković nach Wien mit dem Auftrag, bei den Jesuiten um Aufnahme der kroatischen Studenten in Seminar St. Pankratius zu verhandeln. Die Jesuiten verpflichteten sich, vier kroatische Studenten in das Seminar aufzunehmen. Das Kapitel zahlte jährlich, für jeden Student, 80 Rth Schulgeld.

Neben den Jesuitenseminar befand sich ein kleines Haus, das die Jesuiten im Jahre 1626 an das Zagreber Kapitel verkauft haben. Im Jahre 1632 kaufte das Kapitel vom Nikolaus Eszterhazy ein weiteres Haus in der Schönlaterngasse. Ebenso kaufte das Kapitel 1762 das Pazmaneum vom ungarischen Primas. Das Gebäude blieb aber nur vier Jahre im Besitz der Kroaten. Mit der Unterstützung Maria Theresias erwarb das Kapitel 1762 erneuert ein Haus in der unteren Bäckerstrasse. Das war das letzte gekaufte Gebäude für das kroatische Kollegium in Wien.

Das Kapitel hat am Anfang einem Kurator die Leitung des Kollegiums anvertraut. Später wurden die Zagreber Kanoniker zu Rektoren ernannt.

Das Kollegium wurde von vielen Stiftungen erhalten, die es ermöglichten, dass fast 900 Studenten im Kollegium studierten. Eine Kapelle und Hausbibliothek waren vorhanden.